

انقلاب اسلامی یک انقلاب بزرگ است که نمی توان آن را در حیثه جغرافیای سیاسی ایران، یا حتی جغرافیای فرهنگی ایران محدود کرد؛ زیرا دامنه آن به سبب جغرافیای جهانی اسلام، گفتمانی جهانی را شکل داده است که همه بشریت را در بر می گیرد. در این رو، آثار تحولات آن برای همه جهان به خوبی به چشم می آید و کسی نمی تواند منکر تأثیرات جهانی آن باشد. البته از نگاه دقیق فلسفی حرکت هر بر کاهی در چاهی نه تنها بر کره خاکی بلکه بر هستی تأثیر مستقیم و غیر مستقیم دارد؛ بنابراین، به طور طبیعی انقلاب اسلامی که یک تحول عظیم اجتماعی در ایران و منطقه است، تأثیرات شگرفی را پیوسته در تحولات اجتماعی سسده اخیر هزاره دوم و سده نخست هزاره سوم میلادی گذاشته است و بی هیچ شک و تردیدی، باید آغاز سده نخست هزاره سوم را عصر امام خمینی(ره) و گفتمان انقلاب اسلامی نامید. نویسنده در این مطلب بر آن است تا برخی از آثار تحول آفرین این گفتمان را تبیین و به برخی شاخص‌های قرآنی آن اشاره کند.

امت وسط، سرمشق جهانیان

از نظر آموزه‌های قرآن، امت اسلام می‌بایست به گونه‌ای شکل یابد که به عنوان «امت وسط» سرمشق جهانیان در اموری باشد که عناصر اصلی گفتمان اسلام و همچنین گفتمان انقلاب اسلامی در تشکیل می‌دهد و اصولا اسلام برای تحقق آن در قالب شرایع و مناهج از سوی خدا فرستاده شده است.

خدا در قرآن از قرار گرفتن امت اسلام به عنوان سرمشق بشریت بلکه جهانیان از جن و انس می‌فرماید:
ویدین‌گونه شما را امتی وسط و میانه قرار دادیم تا بر مردم شاهد و گواه باشید و پیامبر بر شما شاهد و گواه باشد؛ و قیله‌ای را که چندی بر آن بودی مقرر نکردیم، جز برای آنکه کسی را که از پیامبر پیروی می‌کند، از آن کس که از عقیده خود برمی‌گردد بازشناسیم، هر چند این کار، جز بر کسانی که خدا هدایت‌شان کرده، سخت گران بوده و خدا بر آن نود که ایمان شما را ضایع گردانند؛ زیرا خدا نسبت به مردم دلسوز و مهربان است. (بقره، آیه ۱۴۳)

خدا در این آیه به‌صراحت به امت اسلام یادآور می‌شود که امت اسلام می‌بایست به عنوان یک امت وسط، شاهدی برای مردمان از هر دین و آیین و نژاد و فرهنگ و سرزمینی باشد.

خدا امت اسلام را به عنوان گروه شاهد قرار داده است و این امت به عنوان امت معیاری قرار می‌گیرد که امت‌های دیگر را بر اساس آن می‌سنجند و مورد ارزیابی قرار می‌دهند. از این رو به امت اسلام به عنوان امت شاهد تعبیر شده است. از آیات قرآنی چنین استنباط می‌شود که خداوند امت اسلام را به جعل تکوینی یا جعل تشریعی این‌گونه قرار داده است، اگر به جعل تکوینی باشد یعنی ساختار امت اسلام از سوی خدا به گونه‌ای است که به عنوان امت شاهد مطرح است، اگر به معنای جعل تشریعی باشد به این معنا است که امت اسلام، می‌بایست خود را برای چنین امری آماده کند و به عنوان معیار الهی سنجش و ارزیابی امت‌ها عمل کند.

مهم‌ترین شاخص‌های گفتمان انقلاب اسلامی

انقلاب اسلامی درصدد برآمد تا بر اساس آموزه‌های قرآن و معارف اهل بیت(ع) یعنی ثقلین به نظام‌سازی، دولت‌سازی و امت‌سازی بپردازد. از این رو بنیانگذار آن امام خمینی(ره) خود را مفتخر می‌داند که در چارچوب ثقلین به انقلاب اسلامی اقدام کرده و گفتمان جهانی انقلاب اسلامی را شکل داده است؛ زیرا هرگز امام‌خمینی(ره) دایره انقلاب اسلامی و گفتمانی آن را محدود به ایران اسلامی یا مسلمانان نکرده، بلکه همانند پیامبر(ص) جهانیان و مردم را مخاطب خود قرار داده است؛ هر چند که در این اقدام، مخاطب آغازین و اصلی را امت مسلمان ایران، سپس مسلمانان یا موحدان عالم قرار می‌دهد، ولی همواره گفتمان خود را بر پایه اصول انسانی قرار می‌دهد که جهانی و برای همه بشریت است.(نگاه کنید: وصیت‌نامه، صحیفه امام؛ ج ۲۱، ص ۳۹۳)

برای درک تأثیر گذاری گفتمان انقلاب اسلامی بر نهضت‌های جهانی از مسلمان و غیر مسلمان می‌بایست شاخص‌های گفتمان انقلاب اسلامی را شناسناخت. برخی از مهم‌ترین شاخص‌های قرآنی گفتمان انقلاب اسلامی که حتی نهضت‌های غیر مسلمان را به خود جلب و جذب کرده است؛ عبارتند از:

۱- حق طلبی و عدالت‌خواهی: از نظر آموزه‌های قرآن که گفتمان انقلاب اسلامی بر اساس آن شکل گرفته است، حق طلبی و عدالت‌خواهی از مهم‌ترین ویژگی‌های امت شاهد و گواه است که می‌بایست دیگر امت‌ها از آن سرمشق گرفته و بدان سمت حرکت و گرایش داشته باشند. خدا به‌صراحت می‌فرماید: **وَمَنْ خَلَقْنَا أُمَّةً يَهْدُونَ بِالْحَقِّ وَبِهِ يَعْدِلُونَ**؛ از میان کسانی که آفریده‌ایم گروهی هستند که به حق هدایت می‌کنند و به حق داوری می‌کنند و به آن گرایش دارند.(اعراف، آیه ۱۸۱) از نظر قرآن، این‌گونه نیست که در طول تاریخ همه امت‌های مسلمان در شرایع مختلف به اصول حق و عدالت توجه و به آن گرایش داشته باشند؛ زیرا خدا بصراحت در جایی دیگر بیان می‌کند: **وَمَنْ قَوْمٌ مُّوسَىٰ أُمَّةً يَهْدُونَ بِالْحَقِّ وَبِهِ يَعْدِلُونَ**؛ و از میان قوم موسی جماعتی هستند که به حق راهنمایی می‌کنند و به حق داوری می‌نمایند و بدان گرایش دارند. (اعراف، آیه ۱۵۹) بنابراین، در هر امتی ممکن است بخشی تنها به امت وسط و شاهد تبدیل شوند و معیار قرار گیرند؛ چنانکه بر اساس آموزه‌های قرآن، در میان امت اسلام نیز برخی شاخص هستند که اهل بیت عصمت و طهارت هستند و آنان همان شاهدان امت خواهند بود که معیار سنجش اعمال امت می‌شوند.(توبه، آیه ۱۰۵؛ احزاب، آیه ۳۳؛ نساء، آیه ۵۹)؛ زیرا در روایات نیز آمده است که امیرمومنان (ع) که نفس پیامبر(ص) است (أل عمران، آیه ۶۱) میزان الاعمال برای امت است و حق بر مدار وی می‌گردد چنانکه او این‌گونه است.(الأمالی (لصدوق)، ج ۸۹؛ الجمل، ج ۸۱؛ الأمالی (للطوسی)، ص ۵۴۸؛ کفایه الاثر فی النض علی الأئمة الاثنی عشر، ج ۲۰؛ سنن الترمذی، ج ۵، ص ۶۳۳؛ الإمامه و السیاسة، ج ۱، ص ۹۸؛ المستدرک علی الصحیحین، ج ۳، ص ۱۲۵.

هدف و فلسفه بعثت پیامبران اموری چند ازجمله تعلیم و تزکیه و تبیین حقوق و قوانین الهی در قالب قوانین و سنت‌های مکتوب است که پیامبران و امت ایشان بدان عمل کرده و بستری برای قیام عمومی مردم برای قسط و سهم‌خواهی می‌شوند. (حدید، آیه ۲۵) امت اسلام به عنوان امت وسط و شاهد می‌بایست نه تنها

معنویت موجود در انقلاب اسلامی که بر پایه امدادهای غیبی و نصرت و

ولایت الهی شکل گرفته است، نه تنها معادلات را به هم زد و قدرت تحلیل و تبیین را از دشمنان گرفت، بلکه زمینه‌ای شد که نتوان حوادث و رخدادهای انقلاب را پیش‌بینی کرد و برای آن سدی ایجاد کرد. از این رو تعجب نیست برای آنها که از معنویت انقلاب اسلامی بی‌خبر بوده و همیشه برای بررسی و تحلیل انقلاب‌های جغرافیایی، سیاسی و اقتصادی خود را داشتند، علل و جوهره پیروزی انقلاب اسلامی مجهول و پنهان بماند و نتوانند از عهده تحلیل و تبیین بر آیند و توصیه‌ها و نقشه راهی علیه آن داشته باشند که موفقیت‌آمیز باشد.

نمایش حاکمیت و حکومت الله در زمین باشند، بلکه نشان دهند که مهم‌ترین ویژگی کرامت و برتری ایشان که تقوای الهی است (محجرات، آیه ۱۲)، تنها در سرائی عدالت و عفو به دست می‌آید؛ اینها نزدیک‌ترین تمها در تقوا و دستیابی به آن است.(مائده، آیه ۸؛ بقره، آیه ۲۳۷) پس اگر کسی بخواهد مسلمان و اهل تقوا باشد، باید آن را در عدالت و عفو به نمایش بگذارد، و گرنه نمی‌توان از کسی که اهل قسط و عفو نیست به عنوان مسلمان یاد کرد، بلکه کافر ی بیش نیست.(جن، آیه ۱۴) در نظر قرآن، مومنان و امت وسط و شاهد باید نه تنها قیام به قسط داشته و سهم هر کسی را بدهند (حدید، آیه ۲۵)، بلکه در نهضت جهانی مطالبه‌گری سهم‌خواهی باید قوامین باشند و همه هویت ایمانی‌شان قسط‌خواهی و تحقق آن در محیط اجتماعی نسبت به همگان از جن و انس و جانور و گیاه و یا هر موجود و آفریده دیگر الهی باشد. خدا به‌صراحت در این باره می‌فرماید:ای کسانی که ایمان آورده‌اید! خدا به داد بر خیزید و

معارفMaaref@Kayhan.ir

که می‌گویند: پروردگارا، ما را از این شهری که مردمش ستم‌پیشه‌اند بیرون ببر و از جانب خود برای ما سرپرستی قرار ده و از نزد خویش یآوری برای ما تعیین فرما. (نساء، آیه ۷۵)

امروز انقلاب اسلامی به وظیفه خویش عمل کرده و در دفاع از مظلوم و مستضعف در فلسطین اشغالی، امریکای لاتین، سرخ‌پوستان و سیاه‌پوستان ایالات متحده آمریکا، مردم مظلوم و مستضعف یمن و دیگر نقاط جهان اقدام کرده و می‌کند. البته دیگران نیز از گفتمان انقلاب اسلامی سرمشق گرفته‌اند و مردم پاکستان و افغانستان و یمن و بحرین و فلسطین و لبنان و عراق و سوریه و نیجریه و لیبی بسا آنکه خود مظلوم قرار گرفته‌اند، به دفاع از دیگر مظلومان جهان قیام کرده و به یاری مستضعفان در هر جای جهان می‌روند و حتی برخی مانند حیدریون، فاطمیون، رزینیون و مانند آنها به یاری دیگر مظلومان و مستضعفان در کشورهای دیگر شتافتند و این‌گونه شر داعش و آمریکا و رژیم صهیونیستی را از سر مردم شام و عراق و سوریه کم کردند. تحلیلگران و نویسندگان غربی درباره این جنبه انقلاب اسلامی و سرمشق قرار گرفتن آن کتاب و مقاله نوشته‌اند؛ انسان بر این باورند که یکی از اثرات الهام‌بخش بودن آن برای دیگر مستضعفان جهان در برخواستن علیه ستمگران بوده است. به عنوان نمونه یکی از نویسندگان غربی می‌نویسد: ارزش اصلی هر انقلاب واقعی تأثیرات عمومی آن بر نزدیکترین همسایگان آن کشور است. انقلاب فرانسه و انقلاب روسیه هر کدام باعث ایجاد جمهوری‌های دموکراتیک، مشروطه و سوسیالیست شدند. گرچه قضاوت در مورد اثرات گسترده‌تر انقلاب ایران بسیار ساده است، یکی از این اثرات، الهام‌بخش بودن آن برای دیگر مستضعفان جهان در برخواستن علیه ستمگران بوده است که از نمونه‌های آن همکاری ایران در جنگ

شاخص‌های قرآنی گفتمان انقلاب اسلامی

فرشته محیطی سور کوهی

به اعتراف تحلیلگران سیاسی ویژگی‌های انقلاب اسلامی

از قبیل: بر خورداری از جهان‌بینی الهی، ماهیت ایدئولوژیکی،

قدرت رهبری، تفکر و اندیشه مبتنی بر دین و مشارکت عظیم

مردم، موجب شد بسیاری از تحلیل‌ها، نظر‌یه‌ها و پیش‌بینی‌های

صاحب‌نظران سیاسی بی‌اعتبار گشته و مجبور به تجدید نظر در

فرضیه‌ها و نظر‌یه‌های خود شدند.

از بی هوس نروید که در نتیجه از حق و عدالت عدول کنید؛ و اگر به انحراف گرایید یا اعراض کنید؛ قطعاً خدا به آنچه انجام می‌دهید آگاه است. (نساء، آیه ۱۲۵)
بنابراین، کسی که دنبال عدالت نمی‌رود دنبال هواهای نفسانی رفته و از اسلام و تقوا دور شده است و دیگر نمی‌تواند شاهد امت باشد. همین قیام برای عدالت یکی از شاخص‌های گفتمان انقلاب اسلامی است که جهانیان را به خود مجذوب کرده است و حتی کمونیست‌ها در امریکای لاتین به سبب همین اصول اصلی گفتمان انقلاب اسلامی به آن گرایش داشته و حتی برخی با تغییر به اسلام شیعی بر آن هستند تا خود را هر چه بیشتر به آن نزدیک کنند. در امریکای لاتین می‌توان افراد شاخصی را یافت که به سبب این اصل گفتمانی انقلاب اسلامی به شدت به آن گرایش یافته و مدافع و پیرو آن شده‌اند. نام بردن از این افراد ممکن است برای ایشان که زنده هستند خطرناک و از سوی دشمنان بستری برای ترور شخص یا شخصیت آنان شود.

۲- دفاع از مظلوم و مستضعف: از دیگر شاخص‌های قرآنی امت وسط و نمونه که گفتمان انقلاب اسلامی تلاش دارد تا آن را جهانی کند، دفاع از مظلوم در برابر ظالم و مستضعف در برابر مستکبر است. این دفاع همانند دفاع از عدالت همواره بی‌توجه به معیارها و عناوین دیگر است. آنچه معیار دفاع حتی در قالب جنگ و جهاد علیه

به هر حال باید گفت انقلاب اسلامی یکی از بزرگ‌ترین رخدادهای اجتماعی نیمه دوم قرن بیستم به حساب می‌آید که در نوع خود بی‌نظیر و منحصر به فرد بود، به گونه‌ای که موجبات شکفتی همگان را برانگیخت و توجه جهانیان را به سوی خود جلب کرد.

این تحول و دگرگونی در نظام اجتماعی ایران در سال ۱۳۵۷ با تحولات حاصل در ساختار سیاسی و نظام‌های حکومتی دیگر تفاوت اساسی داشت. این پدیده موجب شد تا نظام اجتماعی حاکم بر ایران به طور کامل دگرگون گشته و نظامی نوین با اهداف، ارزش‌ها و ساختاری کاملاً متفاوت جایگزین آن شود و در نتیجه منشأ ظهور آثاری بس شگرف در ابعاد گوناگون سیاسی، فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی و مانند آنها شود. این حادثه بزرگ قرن، از یکسو معادلات سیاسی استکبار را در ادامه سیاست سلطه و تقسیم استعماری جهان بهم زد و از سوی دیگر یکی از استوارترین رژیم‌های وابسته را که از حمایت قدرت‌های بزرگ برخوردار بود، ریشه‌کن کرد و در کشوری چون ایران، با آن همه اهمیتیه که از نظر استراتژیکی و اقتصادی برای قدرت‌های بزرگ جهان داشت، تحولی عظیم به وجود آورد. مهمتر از این دو تأثیر شگرف انقلاب، تأثیر گذاری روند انقلاب اسلامی به سطح آگاهی‌های عمومی ملت‌های مسلمان جهان به ویژه کشورهای اسلامی است که خود زمینه تحولات سیاسی، اجتماعی ریشه‌داری را در بین آنان فراهم آورد. به اعتراف تحلیلگران سیاسی ویژگی‌های انقلاب اسلامی از قبیل: برخورداری از جهان‌بینی الهی، ماهیت ایدئولوژیکی، قدرت رهبری، تفکر و اندیشه مبتنی بر دین و مشارکت عظیم مردم، موجب شد بسیاری از تحلیل‌ها، نظر‌یه‌ها و پیش‌بینی‌های صاحب‌نظران سیاسی بی اعتبار گشته و مجبور به تجدید نظر در فرضیه‌ها و نظر‌یه‌های خود شدند.

انقلاب اسلامی درصدد برآمد تا بر اساس

آموزه‌های قرآن و معارف اهل بیت(ع) یعنی

ثقلین، به نظام‌سازی، دولت‌سازی و امت‌سازی

بپردازد. از این رو بنیانگذار آن، امام خمینی(ره)

خود را مفتخر می‌داند که در چارچوب ثقلین

به انقلاب اسلامی اقدام کرده و گفتمان جهانی

انقلاب اسلامی را شکل داده است.

موجب نضج و تکامل حرکت عظیم مردمی علیه این رژیم شد و نهایتاً موجبات تشکیل حکومتی «با نام خدا» را فراهم آورد، مورد مطالعه قرار دهند. جهان در آخرین سال‌های قرن بیستم شاهد بزرگ‌ترین انقلاب سیاسی، اجتماعی عصر حاضر بوده، انقلابی متفاوت با همه انقلاب‌های بزرگی که جهان در دو قرن اخیر به خود دیده است. انقلابی که بحق از سوی تحلیلگران غربی «انقلاب به نام خدا» لقب گرفت. رهبر کبیر انقلاب اسلامی، حضرت امام خمینی، سالها پیش از پیروزی انقلاب اسلامی در نخستین اعلامیه سیاسی خود همگان را به قیام برای خدا فرا خوانده و می‌فرماید: **قال الله تعالی: «قل انما اعظمکم بواحدۀ ان تقوموا لله مشی و فرادی»**. خدای تعالی در این کتاب شریف، از سرمنزلق تاریک طبیعت تا منتهای سیر انسانیت را بیان کرده و بهترین موزه‌هایی است که خدای عالم از میان تمام

مواظت انتخاب فرموده و این کلمه را پیشنهاد بشر فرموده، این کلمه تنها راه اصلاح در جهان است. قیام برای خداست که ابراهیم خلیل الرحمن را به منزل خلت رسانده و از جلهوهای گوناگون عالم طبیعت رهانده… قیام لله است که موسی کلیم را یک پا یک عصا به فرعونیان چیره کرد و تمام تاج و تخت آنها را به باد فنا داد. (صحیفه نور، ج ۱، ص ۳. تاریخ‌ترین سند مبارزاتی امام خمینی، ۱۱ جمادی الاول ۱۳۶۳ ق.)

گفتمان انقلاب اسلامی نه تنها موجب بیداری مسلمانان و گرایش آنان به اسلام به عنوان تنها راه حل برای مشکلات دنیوی و اخروی و عقب‌افتادگی‌های شد، بلکه موجب شد تا حتی دیگر مذاهب و شرایع مسوسی و عیسوی(ع) و حتی شرایع غیر الهی چون بودایی و هندویی دوباره زنده شوند؛ زیرا پیش از انقلاب اسلامی چنان مادیت غربی در همه جای جهان سلطه افکنده بود که شعار خدا مرده را بر زبان جاری می‌کردند، اما با انقلاب اسلامی دوباره کلیسا و کتیسه قدرت یافت و مردم به ارزش‌های الهی و انسانی بازگشتند و موج عظیم از عرفان‌ها و معنویت گراییی حق و باطل در جهان راه افتاد. بنابراین، نقش انقلاب اسلامی را در بیداری و زنده شدن معنویت و ارزش‌های اسلامی و انسانی می‌بایست نقشی پررنگ یافت که دیگران از آن سرمشق گرفتند. البته معنویت موجود در انقلاب اسلامی که بر پایه امدادهای غیبی و نصرت و ولایت الهی شکل گرفته است، نه تنها معادلات را به هم زد و قدرت تحلیل و تبیین را از دشمنان گرفت، بلکه بستری شد که نتوان حوادث و رخدادهای انقلاب را پیش‌بینی کرد و برای آن سدی ایجاد کرد. از این رو تعجب نیست برای آنها که از معنویت انقلاب اسلامی بی‌خبر بوده و همیشه برای بررسی و تحلیل انقلاب‌های جغرافیایی، سیاسی و اقتصادی خود را داشتند، علل و جوهره پیروزی انقلاب اسلامی مجهول و پنهان بماند و نتوانند از عهده تحلیل و تبیین بر آیند و توصیه‌ها و نقشه راهی علیه آن داشته باشند که موفقیت‌آمیز باشد؛ بلکه همواره نظر‌یه‌ها و نقشه‌های آنان به چالش کشیده شده است تا جایی که در اوج بحران‌ها و به ظاهر بی‌بست، راهی گشوده می‌شود که همگان را شگفت‌زده می‌کند.

به هر حال باید گفت انقلاب اسلامی یکی از بزرگ‌ترین رخدادهای اجتماعی نیمه دوم قرن بیستم به حساب می‌آید که در نوع خود بی‌نظیر و منحصر به فرد بود، به گونه‌ای که موجبات شکفتی همگان را برانگیخت و توجه جهانیان را به سوی خود جلب کرد.

این تحول و دگرگونی در نظام اجتماعی ایران در سال ۱۳۵۷ با تحولات حاصل در ساختار سیاسی و نظام‌های حکومتی دیگر تفاوت اساسی داشت. این پدیده موجب شد تا نظام اجتماعی حاکم بر ایران به طور کامل دگرگون گشته و نظامی نوین با اهداف، ارزش‌ها و ساختاری کاملاً متفاوت جایگزین آن شود و در نتیجه منشأ ظهور آثاری بس شگرف در ابعاد گوناگون سیاسی، فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی و مانند آنها شود. این حادثه بزرگ قرن، از یکسو معادلات سیاسی استکبار را در ادامه سیاست سلطه و تقسیم استعماری جهان بهم زد و از سوی دیگر یکی از استوارترین رژیم‌های وابسته را که از حمایت قدرت‌های بزرگ برخوردار بود، ریشه‌کن کرد و در کشوری چون ایران، با آن همه اهمیتیه که از نظر استراتژیکی و اقتصادی برای قدرت‌های بزرگ جهان داشت، تحولی عظیم به وجود آورد. مهمتر از این دو تأثیر شگرف انقلاب، تأثیر گذاری روند انقلاب اسلامی به سطح آگاهی‌های عمومی ملت‌های مسلمان جهان به ویژه کشورهای اسلامی است که خود زمینه تحولات سیاسی، اجتماعی ریشه‌داری را در بین آنان فراهم آورد. به اعتراف تحلیلگران سیاسی ویژگی‌های انقلاب اسلامی از قبیل: برخورداری از جهان‌بینی الهی، ماهیت ایدئولوژیکی، قدرت رهبری، تفکر و اندیشه مبتنی بر دین و مشارکت عظیم مردم، موجب شد بسیاری از تحلیل‌ها، نظر‌یه‌ها و پیش‌بینی‌های صاحب‌نظران سیاسی بی اعتبار گشته و مجبور به تجدید نظر در فرضیه‌ها و نظر‌یه‌های خود شدند.

پنج خصلت تکامل آفرین

قال الامام الحسین(ع): «خمس من لم تکن فیله لم یکن فیه کثیر مستمتع: العقل، والدین، والادب، والحیاء، و حسن الخلق».
امام حسین(ع) فرمود: پنج خصلت اگر در انسان نباشد، چندان بهره فراوانی از زندگی خود نمی‌برد و دیگران نیز بهره درستی از او نخواهند برد:
۱- عقل و خرد
۲- دین و دیانت
۳- ادب و تربیت
۴- شرم و حیا
۵- نیک‌خویی و خوش‌قناری. ^(۱)

۱- فرهنگ جامع سخنان امام حسین(ع)، ص ۸۱۰

عدم تعلق قدرت الهی به محال ذاتی

در روایت آمده است شخصی درباره قدرت خداوند از امام(علی‌ع) سؤال کرد: آیا پروردگار تو قادر است دنیا را در یک تخم‌مرغ قرار دهد بدون اینکه نه دنیا کوچک شود و نه تخم‌مرغ بزرگ؟ امام در پاسخ فرمودند: خداوند تبارک و تعالی هرگز تخم‌مرغ عجز و ناتوانی نمی‌شود. اما آنچه را که تو سوال کردی غیر ممکن است. ^(۱)

در روایتی دیگر از امام رضا (ع) همین سوال پرسیده می‌شود که حضرت در یک جواب اقناعی می‌فرماید: بله خداوند می‌تواند و در کوچکتر از آن هم می‌تواند. مگر نمی‌بینی دنیا را در چشم تو قرار داده در حالی که از تخم مرغ هم کوچکتر است. ^(۲)

۱- بحارالانوار، ج ۴، ص ۱۴۳، باب القدره والاراده
۱- پیام قرآن، آیت‌الله ناصر مکارم شیرازی، ج ۴، ص ۱۷۸

بهترین مخلوق

پرسش:
آیا خدای متعال نمی‌توانست انسانی را خلق کند که از انسان فعلی به مراتب قوی‌تر و کامل‌تر بوده باشد؟
پاسخ این سؤال در چند محور زیر ارائه می‌شود:

۱- براساس آموزه‌های وحیانی، انسان از نظر صورت و سیرت (ظاهر و باطن= اندام و روح) از سایر مخلوقات بهتر و نیکوتر است، مثلاً قرآن درباره نیکویی و بهتری صورت انسان گفته است: «و صورکم فاحسن صورکم» (مومن- ۶۴) یعنی خداوند شما را صورت‌گری کرد و صورت‌تان را نیکوترین آفرید؛ در تفسیر این آیه گفته شده است: انسان با قامتی موزون و راست، با صورتی زیبا و دل‌پذیر، در نهایت نظم و استحکام خلق شده است که امتیاز آن بر صورت موجودات زنده دیگر و انواع حیوانات در نخستین برخورد روشن و آشکار است. همین ساختمان ویژه به او امکان می‌دهد که به انواع کارها و صنایع ظریف یا سنگین دست زند و با داشتن اعضای مختلف به راحتی زندگی کند و از موهبت حیات بهره‌افزون‌تری بگیرد. برخی واژه «صورت» را در آیه فوق اعم از صورت ظاهری و باطنی گرفته و اشاره به انواع استعدادها و ذوق‌هایی می‌دانند که خدا در انسان آفریده و او را بر سایر موجودات برتری بخشیده است. در هر حال از آیه یاد شده به دست می‌آید که انسان بهترین موجود است. (تفسیر نمونه، ج ۲۰، ص ۱۶۰)

از نظر روح و مقام و منزلت نیز انسان بهترین موجود است؛ به همین جهت به تمام خلقت الهی بار یافته و خداوند درباره او فرمودند: «انی جاعل فی‌الارض خلیفه»؛ من در زمین خلیفه قرار می‌دهم (البقره- ۳۰)، پس درمجموع باید گفت برخلاف تصور رایج، انسان با تمام توان و استعدادش، در جهت تعمیمی که در پرورش آمده و با واژه «قوی‌تر انسان فعلی» یاد شده باید گفت، بدون تردید انسان فعلی بهترین موجود انسانی و مخلوق است.

۲- درباره فراز دوم سؤال باید گفت: گرچه خداوند قادر و توانا است و هرگونه که اراده کند و بخواهد می‌تواند موجودی را بیافریند، اما از آن جا که بهتر و برتر از انسان فعلی موجودی نیافریده است، معلوم می‌شود که بهتر از خلقت کنونی عالم و آدم، اصلاح فرض دیگری وجود ندارد و گرنه آفریده می‌شد؛ چون در ذات خداوند بخل و اسماک فیض وجود ندارد. هر موجودی که لیاقت و قابلیت دریافت فیض را داشته باشد و شأنت پوشیدن لباس هستی و وجود را دارا باشد، قطعاً از جانب خداوند فیاض و قادر، بهره خود را به کماله دریافت خواهد کرد. از آنجا که بهتر از انسان فعلی فرض تحقق ندارد، خداوند در قرآن پس از بیان مراحل خلقت انسان، بر خود آفرین و تبارک‌الله گفته است، «فتبارک الله احسن الخالقین»(۴)؛ یعنی فرخنده باد بر خدایی که بهترین آفرینندگان است.(المومنون- ۱۴)

اساساً از نگاه قرآن کریم، خلقت مجموعه هستی به صورت کنونی بهترین و نیکوترین صورت ممکن است. خداوند می‌فرماید: «الذی خلق سبع سموات طباقاً ما تری فی خلق الرحمن من تفاوت فارجع البصر هل تری من فطور»(۵)؛ یعنی همان که هفت آسمان را طبقه طبقه بیافرید، در آفرینش خدای بخشایش‌گر هیچ‌گونه اختلاف و تفاوتی نمی‌بینی! باز بنگر آیا خلل و نقصانی می‌بینی؟! (المملک- ۳)

بنابراین انسان بهترین و زیباترین موجودی است که در عالم هستی خلق شده است و اگر موجود برتری لیاقت وجود را داشت، بدون تردید آفریده شده بود و در این راستا به آیات قرآن و نیز آنچه فیاضیت و رحمانیت خداوند اقتضا دارد، استدلال کردیم.

هر موجودی بالفطره عاشق کمالات و متنفر از نقص است

(بدان ای سالک راه خدا!) هر انسانی بلکه هر موجودی بالفطره عاشق کمالات است، و متنفر از نقص، شما اگر علم می‌جویید، چون کمال است می‌جوید، و از این جهت ممکن نیست که فطرت شما به هر علم که دست یابد به آن قانع شود، و اگر توجه کند که مراتب بالاتری است در این علم بالفطره آن را می‌جوید و می‌خواهد، و از این علم که دارد، به واسطه محدودیت و نقصش متنفر است، و آنچه بدان دل‌باخته حیث کمال آن است نه نقص ^(۱)

۱- وعده دیدار، نامه‌های امام خمینی(ره) به فرزندش سیداحمد، ص ۱۲۷

صفحه معارف روزهای: شنبه ، یک‌شنبه
سه‌شنبه و پنج‌شنبه منتشر می‌شود
تلفن‌های مستقیم: ۰۲۹۹۶۱۹۹۱ – ۰۲۳۲۱-۳۵۲
Maaref@kayhan.ir